

Рыжоў М. (г. Брэст, БрДТУ)

ЖАНРАВАЯ РАЗНАСТАЙНАСЦЬ ПАЭЗІІ ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

Прайшло 25 гадоў са дня смерці беларускай паэтэсы, нашай зямлячкі Яўгеніі Янішчыц, але слова паэткі па-ранейшаму гучыць у кожнай беларускай душы.

Учымся ў радочкі Я. Янішчыц: «Падманваю сябе, свой дзень пусты, – нібыта міска стравы ў ліхалецце. Пішу не вершы я – пішу лісты, пяро макнуўшы ў думнае дасвецце». Свае вершы Жэня назвала лістамі, а ў лістах вельмі часта прысутнічае споведзь, давер, вера, любоў, нешта малітоўнае. Ці не адсюль насычанасць паэзіі нашай зямлячкі афарыстычнымі выслоўямі: «Свет багаты на любоў», «Паэзія – яна не знае тлену, / Калі ў душы хоць прыгаршчы святла», «Жывіце і любіце, // Свой беражыце дом» і г.д. На наш погляд, менавіта ў гэтых інтанацыях і трэба шукаць вытокі вершаў-малітваў Я. Янішчыц.

...Радзімыя, шчымлівыя жаўронкі,
Дай Бог сустрэць мне вас праз два гады!
Шчаслівае дарогі вам і пошты,
Хай вас цяпло радзімы саграе.
...Ад першай кулі гінуць. Ад апошняй.
Не памірайце!.. хлопчыкі мае.

Непадробнай мацярынскай трывогай адгукнулася сэрца паэткі, калі яна ўбачыла юнакоў-навабранаў у цырульні. У Афганістане тады гінулі маладыя бязвусыя беларускія хлопцы. «Смех... безаглядна-малады» спарадзіў словы засцярогі-просьбы, малітвы, працывавання вышэй.

Пра «Верш, напісаны ў цырульні» крытык Дз. Бугаёў піша: «Чытаючы такія радкі, здзіўшыся, як многа можа ўмясціць у сябе паэтычнае слова, калі яно высцела ў чулай і спагадлівай душы таленавітага майстра...» [2]. Як вядома з біяграфіі Я. Янішчыц, ад адзіноты, душэўнага разладу ратавалася жанчына-маці да пэўнага часу думкаю пра сына: «Нікуды мне не падзецца // Без цябе, мой мілы сын!» У вершах «Андрэю», «Маё адно-адзінае світанне» і малітва, і закліканне, і бязмежная любоў, і спадзяванне на лепшае.

Значную частку вершаў Я. Янішчыц можна лічыць вершамі-споведзямі перад землякамі. Перш наперш таму, што іх жыцці сталі для мастачкі слова своеасаблівым урокам душэўнай трываласці. Я. Янішчыц усведамляла сябе часткай «ямлі ўдоў і сірат», адчувала, што «калодзеж памяці дзядоў // Быў самы найсалодкі». Нельга не ўлічваць і той факт, што героі паэтычных кніг нашай зямлячкі – працавітыя людзі Палесся: «Дзед Сымон», «Зінька», «Насця», «Усціння», «Дзед», «Павел і Нікан», «Дурная Ганна», «Ахрымчыха», «Дуня», Паланея (верш «У бабулі Паланеі»), «Салдаткі» і інш. Шмат гора перажылі яе аднавяскоўцы, асабліва ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Паэтка піша пра іх з павагай, спачуваннем. Для яе галоўнае – «душу... народную адчуць» (верш «На тралёўцы лесу»).

Творы Я. Янішчыц пра нешчаслівае каханне можна ахаарактарызаваць як песні-жалыбы, лірычныя вершы-драмы. Ёй уласцівы тонкі самааналіз душэўных пачуццяў і перажыванняў сваёй гераіні. Як тут не пагадзіцца з літаратуразнаўцам Р. Семашкевічам [3], які бачыў галоўную вартасць паэзіі Я. Янішчыц у драматызме. На наш погляд, у радках верша «Мы» «Так свет расшчэплены на дзве // Балючых палавіны» выразна акрэслена ўсведамленне лірычнай гераіняй Я. Янішчыц расколатасці свету кахання, раз'яднанасці чалавечых сэрцаў. Самота лірычнай гераіні адбілася нават у элегічным пейзажы: «І залатой разлукаю кахання // Апрапуты асеннія сады» («Як доўга дождж ілье, а я не чую...»).

Аднак не толькі бяэрадасныя песні складае аўтарка, але і «пейзажы душы», менавіта так Я. Янішчыц вызначае жанр некаторых сваіх твораў, напрыклад, верша «Жораў ты, а я — сініца...». Радкі паэтычнага твора поўныя лірызму, адухоўленай веры і рамантычнай прагі неба, крыла, вясны, сонца: «Што ж за вогненнае шчасце: // Скошан лёс, як сенакос. // Да цябе мне не прыпасці — // Прыпадаю да нябёс».

Я. Янішчыц робіць прыкметны крок, паглыбляючы вечную тэму прызначэння жанчыны-маці, абароны мацярынства і дзяцінства. Зварот да гэтых матываў і тэм дапамагае ёй глыбей адчуць духоўную повязь са сваімі вытокамі і папярэднікамі, з самымі блізкімі і дарагімі чалавекам, якому людзі абавязаны жыццём – матулі. Выразным доказам таму з'яўляецца верш «Кальханка»: «Спі, мой сыне, спі, мой болю, // Спі, крыло майго жыцця...». Усю моц нерастрачанай мацярынскай пяшчоты ўкладвае матуля ў прапेतую калыханку для свайго сына.

Сучасная культура чэрпае святло ісціны з крыніц самага рознага паходжання. Творцы добра ўсведамляюць старажытную формулу «С Востока свет» і напаяюць яе новым зместам у творчасці. Жыццё ўсходніх народаў насуперак усялякім гістарычным перашкодам нарадзіла тып чалавека, які імкнецца да дзейснага, творчага самараскрыцця. Нам добра вядомыя персанажы эпапей і драм Усходу: апантаны прагай новага Сіндбад-Мараход, стваральнік Фархад, ваяка Рустэм. Яны ўступаюць у паядынак з невядомымі сіламі і ў няроўнай барацьбе дасягаюць самых, у канчатковым выніку, трывалых перамог – перамог маральных.

Як сведчыць зборнік «Дзень вечаровы» (дарочы, у гэты зборнік уключаны і рубай пазткі), у параўнанні з першаю пазтычнаю кнігаю «Снежныя граміцы» Я. Янішчыц здолела пераступіць нейкую нябачную рысу, за якой побач з радасцю жывуць роспач, трывогі, сум, адказнасць, – лічыць літаратуразнаўца Н. Борсук і сцвярджае гэтую думку на прыкладзе аналізу рубай пазтэсы [1, с. 152]. Змянілася яе стаўленне да сябе ранейшай, да шчасця, калі ўсё па маладосці прымалася як належнае, без ваганняў. Лаканічна, але з якім драматычным напалам раіць яна ў чатырохрадкоўі «Хітрэц, нашто мне твой бутон?» прымаць «ад кахання / Усё – і ружу, і праклён». Гэтыя радкі сведчаць пра пакутлівую ўстойлівасць у жаночым сэрцы памяці пра каханне, пра выпрабаванне асобы на чалавечнасць праз страту кахання. Ці не па гэтай прычыне Р. Семашкевіч свой артыкул па творчасці Я. Янішчыц назваў «Выпрабаванне любоўю». Тонка перадае душэўныя перажыванні сваёй гераіні пазтка ў рубай «Садралі белую кару», бо ўжо ў гэты час давялося ёй зведаць, як гаворыць Я. Янішчыц «сувязь болю і святла»: «Садралі белую кару / З бярозкі белае не ў пару. / Здаецца мне, што не бяроза, / А я ў полымі гару».

Невыпадкова Я. Янішчыц, згадваючы пра свой боль, разважаючы аб адчужанасці між людзьмі, звяртаецца да вобраза бярозкі. У фальклоры беларусаў гэты вобраз увасабляе звычайна горкую жаночую долю.

Пазтычнае падарожжа ў «загадкава-сіні край» пераконваюць пазтку, што толькі родная зямля здольна залячыць душэўныя раны: «Зялёны край. Знаёмы кут. / Мне б назаўжды застацца тут; / Каб не было на свеце іншых / Дарог, шуканняў і пакут». Прыём антытэзы (гэта адзін з распаўсюджаных прыёмаў жанру рубай), на якім пабудаваны рубай «Спявала песню мне Гульсхор», «На шчасце даў мне Файзуло», паглыбляе выказанае вышэй меркаванне. Пад песню Гульсхор гераіня адпачывае душой, але натхненне і шчасце творчасці яна знаходзіць у родным палескім краі, які дапамог ёй вызначыць жыццёвы шлях: «Спявала песню мне Гульсхор / Пра сіняву і веліч гор. / Ды мне чамусьці ўспамінаўся / Мой ціхі гай, мой цёмны бор».

Як бачна, пазтычныя творы Я. Янішчыц уражаюць сваёй філасофскай накіраванасцю. Арыентацыя пазткі на дасягненні ўясветнай літаратуры дапамаглі ёй таленавіта перадаць у пазтычным слове не толькі душэўны боль сваёй гераіні, але і ўвасобіць яе сталенне, якое характарызуецца набыццём жыццёвай мудрасці, трываласці, раўнавагі. Жанравая разнастайнасць паззіі нашай зямлячкі дапамагае адчуць сур'ёзную працу душы.

Літаратура

1. Борсук, Н. Наталіцца святым і адвечным: Традыцыі М. Багдановіча ў сучаснай беларускай пазіі / Н. Борсук. – Брэст : Выд-ва С. Лаўрова, 2002. – 264 с.
2. Бугаёў, Дз. Служэнне Беларусі / Дз. Бугаёў // – Мінск : Маст. літ., 2003. – 380 с.
3. Семашкевіч, Р. Выпрабаванне любоўю: Эсэ, артыкулы / Р. Семашкевіч. – Мн. : Маст. літ., 1982. – 206 с.